

Erich Happ

Bajorország

Bajorországban az oktatásügyi intézmények ugyan eltérőek a többi német tartományétól, de a kultuszminiszterek a szövetségi köztársasági tartományok kultuszminisztereinek állandó konferenciáján (KMK) együtt dolgoznak, határozatokat hoznak, amelyek eredményeképpen a működési körülmények bizonyos egységességét biztosítják a Német Szövetségi Köztársaság oktatásügyében.

Az oktatásügyben a civil társadalom három csoportja érdekelt igazán: a tanárok, a tanulók, a szülők, továbbá a nyilvánosság. A tanárok azért érdekeltek, mivel munkájukat hivatásuknak tekintik; a tanulók azért, mivel a személyiségük fejlődése szempontjából döntő életszakaszban az iskola igényeinek meg kell felelniük; a szülők azért, mivel gyermekeiknek (és maguknak is a gyermekeken keresztül) a legjobbakat remélik az iskolában. Végül a nyilvánosság, a civil társadalom tudatos és átfogó értelemben azért érdekelt, mert egyetlen társadalom sem tud fennmaradni, ha kultúráját a felnövekvő nemzedék számára tudatosítással és felújítással nem tartja elevenen. Mi, felnőttek munkaképtelen korunkban nem tudunk úgy megélni, hogy a felnövekvő generáció ne tápláljon és gondozzon bennünket. Ennek a sajtóságos célnak megfelelően kell az ifúságot oktatni és nevelni.

Ezek a csoportok különböző nagyságúak, nem választhatók szét élesen (a tanárok is gyakran szülők, és a civil társadalom tanárokat és tanulókat is magában foglal: azt lehet mondani, hogy jelenlegi és egykori tanulókból áll), és különböző érdekeiknek megfelelően különböző módon vesznek részt az oktatásügy alakításában.

Mielőtt a civil társadalom közreműködését részletesen leírnám, vessünk egy pillantást ennek a leírásnak a korlátaira!

A Német Szövetségi Köztársaság 1989 óta 16 tartományból áll, a kulturális ügyekben, azokon belül az oktatásügy alakításában közreműködő intézmények vonatkozásában valamennyi tartomány teljesen önálló.

A szövetségi alkotmánybíróság megállapítása szerint a kulturális önállóság éppen „a saját állam magja”, ezért én nem tudom bemutatni általában, hogy Németországban ebben a közreműködésben milyen intézmények vesznek részt, mert a különböző tartományoknak különböző intézményei vannak. Bajorország, amelynek intézményeiről szólok, a Német Szövetségi Köztársaság viszonylag nagy része. Ha összehasonlítjuk Magyarországgal, Ausztriával, Hollandiával és a Cseh Köztársasággal, akkor Bajorország, területét tekintve, a negyedik helyen áll (Magyarország 93 000, Ausztria 83 800, a Cseh Köztársaság 78 900, Bajorország 70 600, Hollandia 40 800 négyzetkilométer), a lakosság száma szerint pedig a második (Hollandiának 14,8, Bajorországnak 11,4, Magyarországnak 10,6, a Cseh Köztársaságnak 10,3 és Ausztriának 7,6 millió lakosa van).

Bajorországban az oktatásügyi intézmények ugyan eltérőek a többi német tartományétól, de a kultuszminiszterek a szövetségi köztársasági tartományok kultuszminisztereinek állandó konferenciáján (KMK) együtt dolgoznak, határozatokat hoznak, amelyek eredményeképpen a működési körülmények bizonyos egységességét biztosítják a Német Szövetségi Köztársaság oktatásügyében.

A kulturális autonómia és számos apró részlet ellenére sok dolog egészében véve hasonlóan szabályozott, és más európai országokhoz viszonyítva Bajorország tipikusnak tekinthető Németország szempontjából.

Az iskolák működését az 1982-es „Bajor nevelés- és oktatásügyi törvény” (BayEUG) szabályozza, amelyet néhány héttel ezelőtt újratárgyaltak és módosítottak. A törvény az 1974-es „Általános oktatásügyi törvény”-hez nyúl vissza, amely még régebbi törvények alkotóelemeit is tartalmazza. Az 1994-es módosítás az itt érintett kérdések szempontjából lényeges változtatást nem tartalmaz.

Az egyes iskolákban a következő intézmények működnek:

- az osztálykonferencia mint az osztályban tanító tanárok értekezlete;
- a tanári konferencia mint az iskolában tanító összes tanár értekezlete

(BayEUG 37. cikk);

- az osztályszóvivők mint az osztály választott tanulói képviselői (BayEUG 40. cikk: tanulói felelősség, tanulói képviselet);

- az osztályszóvivői értekezlet, melyen három tanuló vehet részt;
- a szülői tanács, amely az általános iskolában általában az egyes osztályok szülői képviselőiből áll.

A szülői tanács a tanulók nevelésére jogosultaknak, valamint az iskolába járó nagykorúak szüleinek képviselete. Azokban az ügyekben tevékenykedik – tanácskozási jelleggel –, amelyek egy iskola életében átfogó jelentőségűek.

A szülői tanács feladatai:

1. A szülők és a tanárok – akik közösen felelősek a tanulók neveléséért és oktatásáért – közötti bizalmi viszony elmélyítése.

2. A szülőknek a tanulók oktatásával és nevelésével összefüggő érdekvédelme.

3. Valamennyi tanuló szüleinek vagy az egyes osztályok tanulóinak összefüggéseken lehetőséget biztosítani a tájékozódásra és a véleménynyilvánításra.

4. A szülői kívánásokat, kezdeményezéseket, javaslatokat megvitatni.

5. Az iskolafórum tanácskozásain választott képviselőkkel részt venni (az iskolafórum leírása később szerepel).

6. Tanítási szünnapról történő döntésnél (részletesebben később) az egyetértés megszerzése.

7. Új taneszközök alkalmazásakor egyetértésének csatolása.

8. Ügyelni a tanuló jogaira olyan eljárás során, amelynél a tanulót az iskolából eltanácsolhatják, egy vagy több iskolatípusból kizárhatják.

9. Közreműködni iskolák alapításában vagy megszüntetésében.

A legtöbb olyan iskolában, amely ötödik vagy annál magasabb évfolyammal kezdődik, van iskolafórum, amely a tanári konferencia által választott három tanárból, a szülői tanács által delegált három szülőből, köztük az elnökből, három tanulói szóvivőből és az iskola igazgatójából – mint szavazati jog nélküli vezetőből – áll. Az iskolafórum a tanulókat, a tanárokat és a szülőket közösen érintő kérdéseket tárgyal és javaslatokat ad. Az iskolafórumnak elsősorban a következő ügyekben kell előzetesen állást foglalnia:

1. Jelentős iskolaszervezési kérdésekben, amennyiben a nevelésre jogosultak vagy a szülői tanács közreműködése nincs előírva.

2. Baleset-megelőzés és biztonság a napi iskolába járás során és az iskolában.

3. Az iskolához tartozó fejlesztésekben.

4. Viselkedési szabályok a tanórán kívüli tevékenységben (házirend).

5. A tanórák közötti szünetek megállapítása és a szünetek alatti étkeztetés biztosítása.

Az iskolafórum az érintettek kérésére a tanulók és a tanárok közötti konfliktushelyzetben közvetíthet. Azokkal az iskola rendjére vonatkozó intézkedésekkel, amelyek a szülői tanács hatáskörébe tartoznak, az iskolafórum nem foglalkozik. Ha az iskolafórum határozata az illetékes hatóságnak nem felel meg, akkor azt az iskolafórum számára indokolnia kell.

Ezek az iskolai élet alakítására szolgáló intézmények az egyes iskolákban. A demokratikus mechanizmusok ezeknél mindig hatékonynak bizonyultak. Amikor egy müncheni gimnázium igazgatójaként dolgoztam, be akartuk vezetni az ötnapos tanítási hetet. Ehhez akkor kétharmados többség kellett három grémiumnál: a tanári konferenciánál, a szülői tanácsnál és az osztályszövívői értekezleten. A többségi szavazat megvolt az első fordulóban mind a tanári konferenciánál, mind az osztályszövívőknel, de nem a szülői tanácsnál. A szülői tanács az érintett szülők körében lebonyolított informális szavazás – melynél a döntő többség a bevezetés mellett voksolt – eredménye által sem hagyta befolyásolni magát, s nem változtatta meg a véleményét. A résztvevőket tájékoztattam az eredményről, és meghagytam arra a tanévre a hatnapos tanítási hetet.

A következő tanév elején a szülői tanács újraválasztását – ami egyébként inkább csak egy fárasztó és gyéren látogatott esemény, amelynél általában a szülői tanács hivatalban levő tagjai megerősítik önmagukat – viharos érdeklődés kísérte. A szülők minden jelöltet megkérdeztek arról, hogy mi a véleménye az ötnapos tanítási hétről, és a szavazásnál a régi tanács tagjainak nagy részét leszavazták. Így aztán az újonnan választott szülői tanács egyhangú támogató szavazatával az ötnapos tanítási hetet bevezették.

Vannak olyan intézmények, ahol a szülők, tanulók és tanárok a közös kérelmek megfogalmazásában hamar egyetértésre juthatnak. Bajorországban – ellentétben a többi tartománnyal – a tanárok, tanulók és a szülők nem vesznek részt az igazgató megválasztásában. Az, hogy az iskolát alakító intézmények – a résztvevők számára is megnyugtató módon – hatékonyak-e, nagymértékben függ az igazgató személyétől. A Közoktatási Intézet (Institut für Schulbildung) az iskolai légkörről széles körű vizsgálatot folytatott, s ennek alapján úgy tűnik, nem is olyan biztos, hogy valamennyi résztvevő megfelelőnek találja a jelzett intézmények működését. Mind a megkérdezett szülők, mind a megkérdezett tanulók az iskolai élet és oktatás alakításában nagyobb részvételre buzdítottak, ellentétben a tanárokkal, akik teljesen elégedettek voltak a meglévő lehetőségekkel.

Nehezebb kérdés az, hogy a nyilvánosság érdekei az oktatásügy alakításában milyen módon artikulálhatók. Erre Bajorországban két alkotmányos és egy törvényben biztosított forma van. Az alkotmány rögzíti a választást és a népi kezdeményezést.

Meghatározott személyek és pártok választásakor a választó természetesen közreműködik az oktatásügy alakításában is. Választhat például olyan pártot, amely más oktatásszervezést, egy új tanárképzést vagy tanári bérezést stb. támogat, továbbá a tankönyvek ingyenességének eltörlését sürgeti. Egy tartományi választáson azonban mindig más – gazdaságpolitikai, közlekedéspolitikai, szociálpolitikai stb. – kérdések is eldöntendők. Egy adott párt melletti szavazattöbbség nem mindig jelenti azt, hogy a szavazó szükségszerűen egyetért annak a pártnak az oktatáspolitikájával is.

Az alkotmányban biztosított második lehetőség a népi kezdeményezés. A népi kezdeményezés egy időszereű témáról való szavazás, amelynél a szavazásra jogosultak pártsemleges többségének az a véleménye, hogy a tartományi parlament a

kérdést nem megfelelően kezelte. Ilyen téma volt néhány évvel ezelőtt a személgemsemmités. A népi kezdeményezés benyújtásához mindenekelőtt a szavazásra jogosultak megfelelő számú szavazata szükséges. A kezdeményezés benyújtása után a tartományi parlamentnek foglalkoznia kell az eredménnyel, de az rá nézve nem kötelező. Bajorországban az egyházi iskolák 1969-es megszüntetése egy 1968. évi népi kezdeményezésre nyúlik vissza. Jelenleg megint időszerű a népi kezdeményezés azzal a jelszóval, hogy „30 tanulónál több egy osztályban ne legyen” az iskolai élet javítása érdekében. De még nem biztos, hogy a népi kezdeményezés benyújtásához meglesz-e a szükséges támogatottság.

A nevelésről és oktatásról szóló törvényben szabályozott egyik közreműködési forma a tartományi iskolatanács. Ez a szövetségi miniszter tanácsadó testülete, és a szövetségi minisztérium az oktatást és nevelést érintő fontos területekről hallgatja meg a véleményét.

A tartományi iskolatanácsban tárgyalt kérdések főleg a következők:

1. Alapvető intézkedések, tantervek, óratervek és alapelvek, beleértve a családi nevelés és a szexuális nevelés alapelveit is.
2. Az iskola működési rendjére, a jogi eljárásokra vonatkozó rendeletek, alapvető módosítások a felvételt korlátozó eljárásoknál.
3. Tanulói újságok készítésének és terjesztésének szabályai.
4. A szülői képviselet kialakításának jogszabályai.
5. Egyéb, alapvető iskolai kérdéseket érintő törvény- és rendlettervezetek.
6. Fontos iskolakísérletek és azok eredményei.

A tartományi iskolatanács ezekhez javaslatokat tehet, indítványokat nyújthat be. A tanácskozásokon a szövetségi miniszter vagy az általa megbízott képviselő elnököl.

A tartományi iskolatanács 43 tagból áll. Ezeket a szövetségi minisztérium hívja össze, éspedig hét tagot a szülők köréből, nyolc tagot a tanulók közül, egy-egy tagot a katolikus és az evangélikus egyház, a bajor városi ülés, a bajor községi ülés, a bajor tartományi járási szövetség, a bajor körzeti szövetség, az ipari és kereskedelmi kamara, a kézműveskamara, a német szakszervezeti szövetség, a német alkalmazottak szakszervezete, a bajor hivatalnokszövetség, a bajor parasztszövetség, a bajor ifjúsági kör, a főiskolák és a magániskolák javaslata alapján. Ehhez még jön öt fő, akiket – a tanács szükséges bővítése szempontjából – az óvodák, a szakképzés, a felnőttképzés, a művészet és az újságírás területéről kérnek fel. A tagok négy évre szóló megbízást kapnak, a tanulók megbízatása két évre szól.

A civil szervezetek – amelyeket a tartományi iskolatanácsban egy képviselő reprezentál – rendszerint olyan jogokkal rendelkeznek, mint a „bejegyzett szervezetek”, és meg kell felelniük a vonatkozó törvényi előírásoknak (évente egy taggyűlés tartása, rendelkezniük kell alapszabállyal, elnököt kell választaniuk, a bevételeket és a kiadásokat számlákkal kell igazolniuk). Finanszírozásuk a tagdíjakból történik. Az egyes szövetségek – főleg a tanárszövetségek – anyagi háttere jelentős. A szövetségi tagok rendszerint egyes személyek, de részben helyi szövetségek is, melyek rendelkeznek egy fővárosi hivattal, esetenként több alkalmazottal. Valamennyi szervezet magát párton kívülinek tartja. Valójában azonban egyik vagy másik nagy tartományi parlamenti párthoz közel állnak, ha nem is alapvetően minden kérdésben, és ha nem is hosszú ideig. Természetesen minden párt törekszik a különböző szövetségek kegyeit megnyerni. A választások előtt a szövetségek gyakran „parlamenti esteket” rendeznek, amelyeken egy szövetség vezetősége egy parlamenti tanácsi frakció néhány tagjával – egy pohár bor mellett

– megbeszéli a szövetség szempontjából aktuális kérdéseket. Az estről aztán a szövetségi sajtó részletes tájékoztatást ad.

Mint már említettem, a tartományi iskolatanács tagjainak csak annyi a joguk, hogy az ismertetett iskolai kérdésekről véleményt nyilvánítsanak. Így lehetnek a napirendre vonatkozó indítványaik, és tehetnek javaslatokat.

A miniszter, aki gyakran maga vezeti ezeket az üléseket, nem kötelezhető a javaslatok végrehajtására. Ha a szülői egyesületek képviselői nyomatékosan az általuk képviselt szülők nagy számára hivatkoznak, akkor alkalomadtán emlékeztetik őket arra, hogy a szülői jog egyéni jog és nem ruházható át másra. A tartományi iskolatanácsban képviselt szervezetek az általános kérdésekben is véleményt nyilvánítanak. Sikereik azonban a tartalmi kérdésekben kisebbek, mint az alapvetően oktatáspolitikai témákban.

A tartományi iskolatanács rendszerint évente kétszer ülésezik. A 43 tagon és az elnökön kívül a tárgyalótémában érintett minisztériumi hivatalnokok is részt vesznek az ülésen, és a témát referátummal vezetik be. Hogy egy – rendszerint jóval ötven fő feletti – grémium érdemben az említett „alapvető intézkedések”-ről véleményt mondhasson, az szükséges, hogy minden résztvevőnek kellő idő álljon rendelkezésre az előterjesztéssel foglalkozni, az előterjesztések pedig olyan témákat tárgyaljanak, amelyekhez a tartományi iskolatanács tagjai értenek.

A gimnáziumi tanterveket sok éven keresztül fűzet formájában bocsátották ki, amelyek egyes szakokra, egy vagy több évre voltak érvényesek. Annak ellenére, hogy a célokban és a tartalomban a különböző szakoknál gyakran nagy változások voltak, a tartományi iskolatanács mégsem foglalkozott ezekkel soha. A bajor gimnázium új tanterve az egyes szakok különálló füzetei mellett először tartalmazza a gimnáziumi képzés feladataira és oktatási alapelveire vonatkozó általános elképzelést, amely minden szakra érvényes, valamint – az oktatott szakok célkitűzéseinek leírása mellett – a valamennyi szakot átfogó és az oktatás során követendő célokat, tehát a környezetvédelmi nevelést, a békére nevelést, a politikai képzést, az információtechnikai oktatást, a pályaorientációt stb. Az általános részeket, amelyek az iskolai oktatás egészét érintik, nagy érdeklődéssel fogadták a tartományi iskolatanácsban, és az ottani vitákban jelentősen továbbfejlesztették. Tehát nemcsak az a fontos, hogy az oktatásügy alakításának befolyásolására testületek intézményesüljenek, hanem azt is célszerű rögzíteni, hogy melyek azok a témák, amelyeket ezek az intézmények érdemlegesen megvitathatnak.

A fentiekben leírt, szabályozott közreműködési formák (választás, népi kezdeményezés és tartományi iskolatanács) mellett számos informális forma is létezik. A gimnáziumot, hogy a példánál maradjunk, nem csak a tartományi iskolatanácson megtárgyalt javaslat irányítja. A miniszter (jelenlegi miniszterünk eredeti foglalkozása gimnáziumi tanár, és azóta is tagja a gimnáziumi tanárok törzsszervezetének) rendszeresen találkozik a filológiatanárok szövetségének elnökével és a tartományi gimnáziumi szülői egyesület elnökével. Ilyenkor lényeges problémák kerülnek szóba, és megfelelő döntések előkészítése folyik. Ugyanilyen lehetősége van a többi tanári szövetségnek is. Emellett sok alkalom adódik, amikor egy miniszter a gazdaság, a kézműipar, a televízió stb. képviselőivel találkozik, iskolai témákról kérdezik, és megfelelő tanácsokkal látják el.

Talán az informális közreműködés még hatékonyabb, mint a törvényben meghatározott formák.